

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ
УЧРЕЖДЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ
«БАРАНОВИЧСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»

Факультет педагогики и психологии БарГУ
Факультет славянских и германских языков БарГУ
Горловский институт иностранных языков

**СПЕЦИАЛИСТ XXI ВЕКА:
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА
И ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ**

**Материалы II Международной
научно-практической конференции**

**27—28 ноября 2013 г.
г. Барановичи
Республика Беларусь**

**Барановичи
РИО БарГУ
2014**

УДК 37(063)
ББК 74.58
С71

Рекомендовано к печати редакционно-издательским советом учреждения образования
«Барановичский государственный университет»

Рецензенты:

Ю. А. Коломейцев, доктор психологических наук, профессор, профессор кафедры психологии управления Академии управления при Президенте Республики Беларусь (Минск, Республика Беларусь);
Е. А. Паньков, кандидат филологических наук, доцент, заведующий кафедрой польской филологии учреждения образования «Гродненский государственный университет им. Я. Купалы» (Минск, Республика Беларусь)

Редакционная коллегия:

А. В. Никишова (гл. ред.), *А. В. Прадун*, *А. А. Селезнёв* (отв. ред.), *О. В. Белановская*,
А. В. Демидович, *Н. Г. Дубешко*, *Н. А. Егорова*, *А. В. Земоглядчук*, *В. И. Козел*, *Я. Л. Коломинский*,
З. И. Корзун, *А. В. Литвинский*, *Д. С. Лундышев*, *Ж. Б. Манкевич*, *Н. М. Плескаевич*, *Т. М. Пучинская*,
А. А. Савко, *К. С. Тристень*, *О. М. Шавель*, *А. Н. Яковлев*

С71 **Специалист XXI века: психолого-педагогическая культура и профессиональная компетентность** [Текст] : материалы II Междунар. науч.-практ. конф., 27—28 ноября 2013 г., г. Барановичи, Респ. Беларусь / редкол.: А. В. Никишова (гл. ред.), А. В. Прадун, А. А. Селезнёв (отв. ред.) [и др.]. — Барановичи : РИО БарГУ, 2014. — 338, [4] с. — 166 экз. — ISBN 978-985-498-559-6.

Включены материалы докладов II Международной научно-практической конференции «Специалист XXI века: психолого-педагогическая культура и профессиональная компетентность» по актуальным проблемам следующих научных дисциплин и направлений: психология, педагогика, филология, лингвистика и методика преподавания иностранного языка, эколого-краеведческое образование, человек в обществе, организация здоровьесбережения, обучение, воспитание и развитие дошкольников. Адресовано преподавателям и студентам учреждений высшего образования, магистрантам, аспирантам.

УДК 37(063)
ББК 74.58

ISBN 978-985-498-559-6

© Коллектив авторов, 2014
© БарГУ, 2014

УДК 82–311. 2

Т. М. Пучынская, кандыдат педагагічных навук, дацэнт

Ж. В. Косціна

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы

ПОСТМАДЭРНІСЦКІ СТЫЛЬ РАМАНА В. КАЗЬКО «ХРОНІКА ДЗЕТДОМАЎСКАГА САДУ»

Праблема постмадэрнізму разглядаецца прадстаўнікамі філасофіі і розных гуманітарных навук — эстэтыкі, літаратуразнаўства, паліталогіі, псіхалогіі, бо «постмадэрнізм ці не самае спрэчнае і цьмянае філасофскае і культуралагічнае паняцце, што мае наймаверную колькасць розных азначэнняў: стан ведаў у найбольш развітых сучасных грамадствах, інтэлектуальнае стыхійнае бедства на тле поўнага разбурэння рацыяналізму, чарговы філасофскі міф і інш. Гэтае моднае паняцце выкарыстоўваюць шырока» [1]. Адныя даследчыкі лічаць, што постмадэрнізм — спецыфічнае светаўспрыманне, асабліва мастацкая свядомасць, якую можна адшукаць у далёкіх перыядах літаратурнай гісторыі, своеасаблівы стыль творчасці; іншыя — мастацкая з’ява, што нашыралася з 60–70-х гадоў XX стагоддзя. Як сцвярджае Е. Лявонава, «постмадэрнізм — даволі незвычайнае ўспрыманне свету менавіта як тэксту. А паколькі ў другой палове XX стагоддзя яно знайшло ўвасабленне ў вялікай колькасці твораў рознай жанравай прыналежнасці, з’явіліся падставы гаварыць пра постмадэрнізм і як пра пэўны літаратурны стыль. Галоўная прыкмета апошняга — скіраванасць пісьменніцкай увагі на літаратурную спадчыну» [2, с. 132]. Паняцце «тэкст» трэба разумець не як лінейны ланцужок слоў, які выражае пэўную ідэю, мае сэнс. Ролан Барт, прадстаўнік постструктуралізму, падкрэсліў: «Тэкст прынцыпова адрозніваецца ад літаратурнага твора: гэта не эстэтычны прадукт, а знакавая дзейнасць...» [3, с. 81].

Постмадэрнісцкі стыль угадваецца праз актыўнае выкарыстанне пэўных сімвалаў, якія часта можна знайсці ў адным і тым жа творы, — лабірынт, бібліятэка, дом, кніга, люстэрка, сад, рака.

Дом, хата, жыллё чалавека ў народнай аксіялогіі беларусаў — сімвал найвялікшай каштоўнасці: «свая хатка як родная матка». Кожнае жыллё ў традыцыйнай свядомасці надавала свету прасторавы сэнс, аддзяляла чалавека ад навакольнага свету. «У доме як бы суіснавалі чалавек і Сусвет, нутранае і вонкавае, таму становіліся магчымымі пераказзіроўкі паміж часткамі чалавечага цела, элементамі космасу і дэталямі дому» [4, с.157—158]. Сад успрымаецца як сімвал культурнай прасторы, замкнёнага чалавечага свету, увасабленне плоднасці, дабрабыту, бяспекі, кахання, шчасця, стэрэатыпны локус птушак, дзяўчыны; як знак найвялікшай каштоўнасці ён стасуецца з выраем. Апазіцыя

сад/лес ёсць рэалізацыя семантычнага проціпастаўлення 'свайго і чужога', а таксама 'ўпарадкаванага і неўпарадкаванага'. Семіялагічна важным з'яўляецца цвіценне саду як метэаралагічных прадказанняў тыпу: «сей смела, калі ў саду бела». Цвіценне саду звычайна асэнсоўваецца як знак шчаслівага жыцця, шлюбу. Сад, які позна зацвіў, прадказваў смерць гаспадарам. З садамі ў беларусаў, асабліва на Палессі, звязаны шматлікія павер'і. Нельга, напрыклад, высакаць сад, пакуль ён сам не засохне, інакш чалавек можа памерці [4, с. 422—423].

У літаратуры XIX стагоддзя, калі нацыянальнае мастацтва слова выпрацоўвала традыцыйную вобразную сістэму, пісьменнікі актыўна звярталіся да сімвалаў хаты і саду. Ян Баршчэўскі, ідэалізуючы патрыярхальнае быццё дробнага шляхціца Завальні, так апісваў асноўныя прыкметы жыцця беларускага гаспадара: «Яго сядзіба стаяла ў чароўнай мясціне. На поўнач паблізу жыллі — Нешчарда, вялізнае возера накіталт марской затокі. На поўдзень ад дому нізіны зелянеюць кустамі лазы, дзе-нідзе ўзгоркі, парослыя бярозамі і ліпамі, на захад — разлогія лугавіны, і рака бяжыць з усходу — пераразаючы гэтыя ваколіцы, уліваецца ў Нешчарду. Пан Завальня любіў прыроду, найбольшай прыемнасцю для яго было садзіць дрэвы, і таму хоць дом яго стаяў на гары, за паўварсты нельга яго ўбачыць, бо быў ён з усіх бакоў прыкрыты лесам» [5, с. 20]. Уладзіслаў Сыракомля, паэт-дэмакрат, шчыры абаронца простага люду, свой паэтычны ідэал раскрыў у вершах «Пра маю старую хатку» і «Што ўмею намалываць», дзе вобразы хаты і саду прадстаўляюць гарманічнае, самадастатковае жыццё селяніна: «Калі трапіць у рукі аловак выпадкам // І, не знаючы што, маляваць я вазьмуся, // Заўжды выйдзе ў мяне беларуская хатка, // Ці касцельчык, ці двор і з буслянкаю бусел. // Каб маленькі дварок са стадолай і садамі! // Сам сабой з-пад алоўка бяжыць без памылкі» [6, с. 79]. Для рэаліста Францішка Багушэвіча хата ўвасабляе душу лірычнага героя, яго любоў да родных краявідаў, рэчаў. Праўда, у яго паэзіі адсутнічае вобраз саду як прыкметы шчаслівага жыцця і дабрабыту ў забраным краі.

Рысы постмадэрнісцкага стылю выразна прысутнічаюць у творчасці сучаснага аўтара В. Казько. Крытыкі адзначаюць, з аднаго боку, відавочную арыентацыю пісьменніка на эксперымент, умоўнасць, фарматворчасць, ускладненасць вобразнай структуры яго твораў, з другога — зварот да літаратурных традыцый. Паэтычнай сістэме твораў В. Казько ўласціва напластаванне і складанасць шматлікіх элементаў, якія вызначаюць так званую інтэлектуалізаваную прозу. Пісьменнік актыўна выкарыстоўвае сімвалы, галоўныя з якіх у рамане «Хроніка дзетдомаўскага саду» — сад, хата.

У рамане сад выступае як вобраз згарманізаванай прасторы, адасобленай ад знешняга хаосу, як антыномія дэструктыўнаму і непрадказальнаму свету. Такая трактоўка набліжана да маштабаў чалавечага ўспрымання. У В. Казько вобраз саду як зямнога раю («мая зямля, сад», «вечны сад») адпавядае еўрапейскай і нацыянальнай культурнай традыцыі, а таксама сучаснаму постмадэрнісцкаму тыпу мастацкага мыслення. Высечаны сад, разбураны дом выступаюць як вобразы ў пэўнай ступені тоесныя і азначаюць «страчаны рай». Скрызаны матыў шэрагу твораў В. Казько — зруйнаванне Эдэму (звязанае з апакаліптычнымі матывамі) — у рамане «Хроніка дзетдомаўскага саду» раскрываецца праз шматразовае вынішчэнне і адраджэнне саду.

У пачатку твора (сюжэтная лінія сучаснасці) занядбаны, высечаны дзетдомаўскі сад успрымаецца як боль галоўнага героя за сваю малую радзіму, за спадчыну, памяць, якую трэба было зберагчы, а таксама як плач чалавека па загубленай беспамяцтвам маці-зямлі, па разбуранай першароднай гармоніі паміж чалавекам і прыродай, як прадчуванне катастрофы: «Усё было б прыгожа, калі б там, каля фундаментаў гэтых хат, не ляжалі ўпакат ссечаныя яблыні... Мае яблыні, Мысы, Мар'яна Іванавіча... Дзетдомаўскі наш сад. ...Чаму ж развал і разруха пануюць над нашай хатай, разбураны, па цагліны раскіданы печы, што сагравалі нас, пабіты вясельныя вокны, узадрана падлога, што спявала нам? ...Хто вінаваты ў гэтым..? А я не здолеў абараніць, адстаяць сваю хату» [7, с. 11].

Раман з'явіўся ў друку, калі выбухнула Чарнобыльская катастрофа. В. Казько як пісьменнік, надзвычай чуйны да грамадскіх праблем, паглыбіў канфлікт твора прадчуваннем апакаліпсісу, што ўвогуле характэрна для большасці яго твораў. Аўтарская пазіцыя блізкая да постмадэрнісцкай канцэпцыі: чалавек не вытрымлівае націску свету і становіцца «постчалавекам», разгубленым, расчараваным, страчаным, асуджаным на адзіноту ў свеце хаосу, дэфармацыі маральных каштоўнасцей.

У рамане В. Казько гісторыя чалавецтва, народа і асобных герояў звязана з лёсам саду. Ён выяўляе хроніку знешніх падзей, непарыўнасці гісторыі, яе пераемнасці, вечнасці руху. Час пасля рэвалюцыі ў рамане адзначаны падзеяй, якая з лакальнай трагедыі вырастае да агульнанароднай: «па бярвяну разабралі, раскацілі Ёселеву карчму», а стары панскі сад высеклі: «І падалі яблыні, падалі грушы пад самаковымі мужыцкімі сякерамі, толькі трэскі ляцелі. Вішняк касілі, як тую траву. Выдзіралі панскае семя з каранем...» [7, с. 23]. Расправа над садамі, панскім домам і самім Ёселем успрымаецца як кульмінацыя «мужыцкай лютасці».

На змену панскаму саду ўзнікае ідэя пасадзіць «пралетарскі, агульнасялянскі наш сад». Аднак Трубецкі, «чалавек савецкі», адчувае, што будаваць новае жыццё, дашчэнтну разбурыўшы старое, складана ці нават немагчыма, таму і шкадуе, што высеклі панскі сад («дурныя былі»), прапануе Міхаілу Знаўцу пасадзіць новыя дрэвы, якія павінны стаць асновай гарманічнага, спакойнага, хоць і складанага жыцця, такога, як спрадвеку. Дзень, калі пагранічнікі закладвалі прыгранічны сад, быў асаблівы, «сапраўды вясенні і сонечны», першамайскі. Думка адраджыць сад у час грамадзянскай вайны зблізіла, няхай і на адлегласці, варожыя берагі. «Пад духавы аркестр прайшлі са сцягамі на вёсцы, ішлі знарок так, каб палякі, што, як мурашкі, абляпілі на тым беразе ўсе дубы, бачылі ...на сэрцы ў кожнага было свята...» [7, с. 36]. Вобраз саду як увасабленне прыроднай гармоніі, натуральнасці жыцця супрацьпастаўляецца афіцыйнаму: «Усё, — сказаў, узлезшы на гэтую трыбуну, Трубецкі. — Усё, таварышы пагранічнікі, мужыкі, парад скончыўся, будзем садзіць сад...» [7, с. 36].

В. Казько «давярае» класіцы новы сад прадстаўнікам розных пакаленняў: пагранічнікам, вясцоўцам, дзесятам. Дзетдомаўскім хлапчукам даручылі самае галоўнае: трымаць дрэўцы, пакуль іх прысыплюць зямлёй.

Письменнік падкрэслівае павязь часоў і пакаленняў: мінулае, сучаснае і будучае аб'ядноўвае сад. Таму яблынькі трымаюць у руках і дарослыя, і дзеці. З'яўленне маладога саду ўспрымаецца як выхад у будучае, як надзея на працяг жыцця, гэта своеасаблівая спроба катарсісу, маральнага ачышчэння.

Аднак гісторыя пагранічнага саду таксама, як і панскага, закончылася трагічна. Сідар Місцюк у час вайны па загаду немцаў зводзіць, высакае яго: «...Ён адчуў, што робіць нешта нядобрае, забароннае, чаго нельга рабіць. Задрыжалі рукі, задрыжала тапарышча, учуўшы, як крычыць дрэва, пацвердзіўшы забарону і недабыню. На вачах жа ўсёй вёскі ён вынішчае сад пагранічнікаў» [7, с. 107]. В. Казько ставіць героя ў сітуацыю маральнага выбару. Эпізод з яблыневым садамапамагае зразумець маральную сутнасць Сідара Місцюка, дваістасць яго натуры: гатоўнасць скарыцца перад новай уладай і пакуты сумлення, звязаныя з парушэннем маральнай забароны. Трагізм сітуацыі ўзмацняецца цвіценнем саду. Знак шчаслівага жыцця перакрэслены чалавечай жорсткасцю і адсутнасцю ўласнай волі.

Вобраз саду ў стылёвай манеры В. Казько мае адметны акцэнт, звязаны з актыўным выкарыстаннем матыву памяці, які з'яўляецца сэнсавым стрыжняем рамана, усёй творчасці пісьменніка. У творы сад, дрэва і памяць — вобразы тоесныя: «Дрэва падобна маці, таму што, як маці, яно не здольнае здрадзіць, забыць і вырачыся цябе, пасаджанае табою дрэва — гэта ты сам, гэта чалавек, працяг яго ў вяках. І няхай ён, Трубецкі, пакіне гэтую вёску, людзі яго не забудуць, сад будзе расці» [7, с. 37]. У В. Казько сад — гэта своеасаблівая хроніка памяці, якая адпавядае ўнутранаму стану душы чалавека, яго штохвілінным перажыванням, думкам, пачуццям, ваганням. Ададзены на ганьбу ў часы вайны прыгранічны сад Трубецкага адраджае Мар'ян Знавец, для яго важна пасадзіць дрэва і тым самым пакінуць «на зямлі свой след, памяць аб сабе» і пакаленні дзетдомаўскіх дзяцей.

Сад шматразова высакаўся, нішчыўся, але кожны раз адраджаўся, каб вясной зацвісці зноў і восенню даць спелыя, сакавітыя яблыкі. Сад у квецені ўспрымаецца як вечны рух жыцця, які нельга перапыніць трагічнымі падзеямі ці абставінамі, гэта знак вечнага шчасця і дабрабыту на зямлі. Аднак у В. Казько, чуйнага да грамадскай бяды і болю мастака, цвіценне саду мае і трагічны змест: за белымі кветкамі бачыцца горкая сірочая доля дзетдомаўцаў: «Сіроцкі сад, слёзы сірат цвітуць, гора іх і мукі квеценню распускаюцца» [7, с. 385].

Кожны з герояў В. Казько «стварае свой сад», іншымі словамі, робіць выбар, пражывае жыццё па ўласнай праграме: «Мы самі раслі ў тым садзе. І таму ў кожным дрэве я бачу сваё аблічча, свой твар, твары маіх сяброў. Яны падобныя на нас, дрэвы. І ніякімі сякерамі не ўзяць нас» [7, с. 428]. Сад у творы атаясамліваецца з вобразамі дзетдомаўцаў, а таксама асобай Мар'яна Знаўцы. Таму, відаць, як толькі Мар'ян адышоў у іншы свет, «хтосьці з сяльчан, вешчуноў і прадказальнікаў, кінуў слова: “Усё, цяпер чакайце канца, канец надыходзіць і дзетдомаўскаму саду”» [7, с. 384].

Складаная вобразна-сюжэтная аснова рамана знітавана ў адзінае цэлае вобразам саду — святога месца, дзе чалавек знаходзіць душэўны спакой і суцяшэнне. Сідар Місцюк усё жыццё марыў пабудаваць хату менавіта ў дзетдомаўскім садзе, «але ніхто з сяльчан не даваў веры, што гэта ўдасца яму. Ёсць жа святыя, чыстыя, як, зрэшты, і нячыстыя мясціны, куды чалавеку заказана лезці, грэх, калі ён не вырадак, мае розум і сумленне» [7, с. 384].

У фінале твора герой, ад імя якога вядзецца апавяданне, адзін з тых, хто садзіў дзетдомаўскі сад, нарэшце высакае старыя стагадовыя яблыні каля сваёй хаты, дрэвы, атрыманыя ў спадчыну ад папярэдняга гаспадара, на якія доўгія гады не паднімалася рука. Вяскоўцы пасмейваліся, што па іх даўно сумуе сякера. Знішчэнне яблынь у заключным эпізодзе прыныпова адрозніваецца ад гібелі саду на працягу твора. В. Казько прыходзіць да канцэптуальнай высновы: «Я высакаю старыя дрэвы ў сваім садзе, каб пасадзіць новыя, маладыя» [7, с. 429]. Жыццё не стаіць на месцы. На змену аднаму пакаленню прыйдзе іншае, старыя дрэвы саступяць месца маладым, галоўнае, каб сякера не знішчала сад заўчасна, гвалтоўна. Шлях жыцця павінен быць паступовым і заканамерным: «Усяму свой час, свая пара» [7, с. 430]. У цэлым, нягледзячы на выразныя постмадэрнісцкія тэндэнцыі, пазіцыя В. Казько ў гэтым раманавававі аптымістычная: «Калі дрэва пасаджана, яно павінна цвісці і пладаносіць».

У раманавававі акцэнт зроблены на вобразе саду, аднак вобраз хаты таксама мае даволі значны сэнс. У адпаведнасці з літаратурнай традыцыяй хата і сад належаць да адной мастацкай прасторы, сад працягвае культурную прастору хаты. Спрадвеку існуе вясковая сялянская хата, да яе вяртаюцца героі рамана з вайны, з далёкіх жыццёвых дарог, пакланяюцца ёй, мараць пра новы дом і шчаслівае жыццё ў ім. Герой-апавядальнік, былы дзетдомавец, праз шмат гадоў вяртаецца ў вёску і купляе хату, хоць жыве ў горадзе: «Нічога мне не трэба. Толькі аркуш паперы і ручка і дах над галавою. Мая хата. Мая хата, што свеціцца ў цемры. Туды, у зіхатлівую сонечную хату» [7, с. 271]. Хата, як і сад, — найвялікшая каштоўнасць, гэта сувязь з сям'ёй, продкамі, маці-зямлёй, радзімай. Без светлай вясковай хаты няма будучыні. В. Казько ўзбагаціў змест вобраза хаты ў беларускай літаратуры новым аспектам. На аснове ўласнага жыццёвага вопыту ён апісаў дзіцячы дом, які для пасляваеннага пакалення дзяцей стаў роднай хатай, пісьменнік падкрэслівае, што замест казармы ўзнік дзетдом («мая хата, мой дзетдом»), сюды праз гады вяртаецца герой-апавядальнік як да роднага матчынага дома.

Гарадская кватэра, «хрушчоба», апісаная ў паралельнай сюжэтай лініі, пазбаўляе чалавека прасторы і часу. Асацыяцыя з сінім колерам душы героя, які жыве ў аднапакайвай кватэры, падкрэслівае адчужанасць, 'закінутасць' чалавека ў межах горада і сучаснага хаатычнага свету. Менавіта гарадская кватэра ад прастора дыстарманічнага («А тут адны толькі паралітыкі. Я таксама паралітык») найбольш выразна дэманструе постмадэрнісцкі кірунак рамана.

Размежаваць традыцыю і наватарства ў раманавававі «Хроніка дзетдомаўскага саду» ўяўляецца справай складанай, паколькі ранейшыя і новыя прыёмы пісьма перакрываюцца, нападунючы твор шматпланавым зместам. Аднак відавочна, што ўжо ў так званы савецкі час В. Казько звярнуўся да такіх наватарскіх спосабаў мастацкага абагульнення, як сімволіка, асацыятыўнасць, міфатворчасць, якія ў цэлым дэманструюць постмадэрнісцкі стыль пісьма.

Спіс цытаваных крыніц

1. *Аляшкевіч, М.* Улюблёная гульня. Беларускі мадэрн. Ці ёсць ён сёння? [Электронны рэсурс] / М. Аляшкевіч // Дзеяслоў. — 2011. — № 1. — Рэжым доступу: <http://dziejaslou.by/inter/dzeja/dzeja.nsf/htmlpage/al50?OpenDocument>. — Дата доступу: 23.10.2013. — Загал. з экрана.
2. *Лявонава, Е. А.* Плыні і постаці: з гісторыі сусветнай літаратуры другой паловы XIX—XX стст. / Е. А. Лявонава. — Мн. : Крыніца, 1998. — 336 с.
3. *Барт, Р.* Семиология как приключение. «Писать» — переходный глагол? / Р. Барт // Arbor Mundi (Мировое дерево). — 1993. — Вып. 2. — С. 81—82.
4. Міфалогія беларусаў : энцыкл. слоўн. / склад. І. Клімковіч, В. Аўтушка ; навук. рэд. Т. Валодзіна, С. Санько. — Мн. : Беларусь, 2011. — С. 607.
5. *Баршчэўскі, Я.* Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях / Я. Баршчэўскі. — Мн. : Маст. літ., 1990. — 383 с.
6. *Сыракомля, У.* Выбраныя творы / У. Сыракомля. — Мн. : Маст. літ, 2011. — 584 с.
7. *Казько, В.* Хроніка дзетдомаўскага саду / В. Казько. — Мн. : Маст. літ, 1987. — 430 с.

Матэрыял паступіў у рэдакцыю 25.10.2013 г.

Репозиторий БарГУ